

Słomkowska, Alina

"Prasa wielkopolska i jej twórcy w latach 1945-1955", Jan Załubski, Warszawa-Poznań 1972 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 13/2, 287-292

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

materiał informujący. Aby czytelnikowi ułatwić opanowanie tego bogactwa prof. Koszyk stosuje różne formy — jak np. tablice statystyczne, gromadzenie informacji w punktach, przenoszenie niektórych informacji do przypisów. W rozdziale o latach drugiej wojny światowej autor przytacza nawet krążące wówczas dowcipy polityczne dla ożywienia wykładu. Mimo tego lektura pracy jest niełatwa i nie sądzę, by książka miała szanse stać się podręcznikiem uniwersyteckim. Wydaje się, że zakres chronologiczny dzieła, zwłaszcza wobec istotnych różnic omawianych epok, okazał się zbyt rozległy. Wobec podejmowanych u nas analogicznych zamierzeń przedstawienia syntezy prasy warto zwrócić uwagę na tę pozycję, choć trudno byłoby ją we wszystkich naśladować. Na pewno nasza synteza historii prasy będzie obejmowała również prasę mniejszości narodowych i w znacznie większym stopniu uwzględniać będzie prasę polonijną. Ale w poszukiwaniu informacji o źródłach finansowych, o jawnych i konspiracyjnych powiązaniach czasopism, warto naśladować prof. Kurta Koszyka.

Tadeusz Cieślak

II

Jan Załubski, *Prasa wielkopolska i jej twórcy w latach 1945—1955*. Materiały i studia do dziejów kultury w Wielkopolsce Wielkopolskiego Towarzystwa Kulturalnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, zeszyt 5, Warszawa—Poznań 1972, ss. 177.

W historii prasoznawstwa lata 1971—1972 uznane może będą za początek badań nad historią dziennikarstwa Polski Ludowej. W 1971 r. ukazał się pierwszy zeszyt ciągłego wydawnictwa powielanego Instytutu Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego pt. „Materiały Pomocnicze do Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej”, zawierającego opracowania, wspomnienia i dokumenty¹. W 1971 r. ukazało się także pierwszych pięć zeszytów z powielanej serii Prasa Polski Ludowej na temat prasy PPR, PPS, SL, czytelnikowskiej i literackiej, wydanych przez Ośrodek Dziennikarstwa przy Stowarzyszeniu Dziennikarzy Polskich². W 1972 r. w

¹ „Materiały Pomocnicze do Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej”, Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Zespół Naukowo-Badawczy Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej, z. 1, przyg. J. Centkowski, A. Słomkowska, J. Wegner, Warszawa 1971.

² W serii Prasa Polski Ludowej ukazały się — z. 1: A. Słomkowska, *Prasa Polskiej Partii Robotniczej w latach 1944—1946*; z. 2: T. Głowacki, *Prasa Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1944—1948*; z. 3: S. Lato, *Prasa Stronnictwa Ludowego*; z. 4: J. Wegner, *Czasopiśmiennictwo literackie lat 1944—1948*; z. 5: J. Centkowski, *Prasa Spółdzielni Wydawniczo-Oświatowej „Czytelnik” 1944—1951*. Materiały z serii Prasa Polski Ludowej, przygotowane w ramach

ramach Biblioteki Wiedzy o Prasie, wydawanej przez Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa” w Krakowie, wyszedł tom pt. *25 lat prasy na ziemiach zachodnich i północnych*, powielany zbiór referatów z sesji, która odbyła się we Wrocławiu z okazji jubileuszu 25-lecia „Słowa Polskiego” — pierwszej na ziemiach zachodnich gazety codziennej³. I wreszcie w 1972 r. ukazuje się drukowana monografia J. Załubskiego omawiająca pierwsze dziesięciolecie powojennej prasy wielkopolskiej. Tak więc obok i równolegle z publikacjami o charakterze przyczynkarskim, rozszanymi po czasopismach, jak m.in. „Biuletyn Zarządu Głównego RSW »Prasa«”, „Zeszyty Prasoznawcze”, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, z których najbardziej wartościowe ukazały się na łamach tego ostatniego, pojawiły się w latach 1971—1972 odrębne wydawnictwa poświęcone historii prasy Polski Ludowej. W związku z tym nasuwa się refleksje natury ogólniejszej i metodologicznej: czy prasa Polski Ludowej może stanowić przedmiot badań i jaki jest stan źródeł?

Mamy już sporo publikacji poświęconych dziejom powojennym, zarówno monograficznych, syntetycznych, jak i publikacji jubileuszowych, zwłaszcza z okazji X, XV, XX, XXV i XXX rocznicy Polskiej Partii Robotniczej. Wśród wielu publikacji W. Góry, R. Halaby, N. Kołomejczyka, B. Syzdka, M. Turlejskiej, K. Kersten, J. W. Gołębiowskiego, H. Słabka, poświęconych Polsce Ludowej, brak było dotąd odrębnej pracy poświęconej prasie tego okresu. Dlatego też trzeba podejmować i rozwijać badania nad historią dziennikarstwa Polski Ludowej, aby nie pozostawały w tyle w stosunku do innych opracowań. Wprawdzie biblioteki, księżnice i archiwa w porę nie zabezpieczyły pełnych kompletów prasy powojennej; w Centralnym Archiwum KC brak kompletów prasy wydawanej po drugiej wojnie światowej przez PPR i PPS, brak archiwów redakcyjnych, nie ma ich także do prasy wcześniejszych okresów, a niektóre pozostałe należą do rzadkości, ale centralne i wojewódzkie archiwa partyjne i państwowe zabezpieczyły niektóre dokumenty z okresu powojennego, mogące stanowić jedną z podstaw źródłowych do badań nad historią dziennikarstwa Polski Ludowej. Dla przykładu można wymienić, że w Archiwum Akt Nowych znajdują się dokumenty po b. Ministerstwie Informacji i Propagandy, w Centralnym Archiwum KC PZPR w spuściźnie po J. Borejszy dokumenty Spółdzielni Wydawniczo-Oświatowej „Czytelnik”, państwowe archiwa wojewódzkie zabezpieczyły dokumenty Wojewódzkich Urzędów Informacji i Propagandy; również RSW „Prasa”, Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich, Związek Literatów Polskich, przedsiębiorstwo „Ruch” wraz ze swymi terenowymi od-

prac Zespołu Naukowo-Badawczego Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej przy Instytucie Dziennikarstwa UW pod red. J. Centkowskiego, A. Słomkowskiej, J. Wegnera, Warszawa 1972.

³ *25 lat prasy na ziemiach zachodnich i północnych*, Kraków 1972.

działami lub ekspozyturami przechowują szczerkowe materiały archiwalne związane z historią prasy powojennej. Brak oficjalnej ewidencji zasobów znajdujących się w prywatnym posiadaniu, ale wiadomo, że niektóre zawierają unikalne zbiory prasy i dokumentów. Dla przykładu można wskazać bogate archiwum prywatne S. Ziemby, które po jego śmierci dotąd pozostaje nie w pełni wykorzystywane. Cennym źródłem są żyjący twórcy i współpracownicy prasy Polskiej Ludowej, na ogół chętnie udzielający relacji badaczom prasy. Czas nagli, aby w trosce o pełniejszą bazę źródłową oraz obiektywne i pełne naświetlenie wszystkich procesów związanych z historią dziennikarstwa Polskiej Ludowej zintensyfikować badania nad najnowszymi dziejami prasy, aby póki nie będzie za późno zabezpieczać i wykorzystywać zbiory prywatne oraz pamięć żyjących dziennikarzy.

Szczęśliwie, że naprzeciw zapotrzebowaniu społecznemu wyszły wydawnictwa publikując w różnej formie wspomnienia i pamiętniki, obejmujące już sporo pozycji zawierających dane związane z powojenną prasą. Wśród publikowanych wspomnień cenne dla badań nad historią prasy są nie tylko pamiętniki wieloletnich zawodowych dziennikarzy, jak R. Hajduka⁴, M. Walickiej⁵, M. Żywienia⁶, J. Markiewicza⁷, ale także takich współtwórców prasy, którzy okazjonalnie redagowali prasę, a potem odeszli z prasy poświęcając się innej działalności. Z tej grupy wspomnień dla przykładu warto wymienić pamiętniki J. Putramenta⁸, J. Huszczy⁹, J. Zaruby¹⁰, T. Beceli¹¹. Bardzo cenne wspomnienia dziennikarzy lub dotyczące prasy znaleźć można w kilku pracach zbiorowych: *W stołecznym Lublinie*¹², *Trud pierwszych dni*¹³, *Trudne dni*¹⁴, *Tranzylem przez*

⁴ R. Hajduk, *Od „Nowin” do „Trybuny”*. Z notatnika opolskiego redaktora, Katowice brw.

⁵ M. Walicka, *Próba wspomnień. Gdańsk 1945—1946*, Gdynia 1968.

⁶ M. Żywień, *Ze „Stowem Polskim” przez ćwierćwiecze Dolnego Śląska*, Wrocław—Warszawa 1971.

⁷ J. Markiewicz, *Dzień po dniu*, Warszawa 1970.

⁸ J. Putrament, *Pół wieku*, t. 2, Warszawa 1962.

⁹ J. Huszcza, *Wspominki nie zawsze fraszobliwe*, Łódź 1960.

¹⁰ J. Zaruba, *Ze wspomnień bywalca*, Warszawa 1958.

¹¹ T. Becela, *Smak wolności. Wspomnienia z 1945*, Poznań 1973, wyd. II.

¹² A. Jakubiszyn-Tatarkiewicz, *Dziennikarze w mundurach*, [w:] *W stołecznym Lublinie*, Lublin 1959, s. 47—50; A. Mikułko, *Pierwsza polska gazeta*, [w:] *W stołecznym Lublinie*, op. cit., s. 81—84.

¹³ E. Cofta, *Pierwszy polski dziennik w wolnym Poznaniu*, [w:] *Trud pierwszych dni*, Poznań 1945; *Wspomnienia Poznaniaków*, Poznań 1970, s. 33—46; T. Kraszewski, *W kręgu ludzi pióra*, [w:] *Trud pierwszych dni*, s. 133—148; E. Olachowski, *Poznański „Polpress” donosi...*, [w:] *Trud pierwszych dni*, s. 213—226.

¹⁴ B. Winnicki, *Polpress — Naprzód Dolnośląski*, [w:] *Trudne dni*. Wrocław 1945 r. *we wspomnieniach pionierów*, t. 1, Wrocław 1960, s. 235—255; T. Tułasiewicz, *Ze wspomnień dziennikarza*, [w:] *Trudne dni*, s. 256—259; J. Kowalski, *Narodziny pierwszej gazety*, [w:] *Trudne dni*, t. 2, Wrocław 1961, s. 152—156.

Łódź¹⁵. Wiele wspomnień dziennikarzy napisanych zostało z okazji rocznic lub jubileuszów i rozsianych jest w prasie codziennej, tygodniowej lub naukowej¹⁶. Pamiętniki nie związane z prasą dają niekiedy bogaty obraz atmosfery i specyfiki powojennej Polski, jak np. wspomnienia P. Zaremby¹⁷, L. Chajna¹⁸, J. Kaczora¹⁹, L. Korgi²⁰, J. Wilczura²¹. Bardzo obfite plony przynoszą różnorodne konkursy, w wyniku których powstało m. in. wielotomowe wydawnictwo: *Młode pokolenie wsi Polski Ludowej*²². Cennym źródłem są zbiory wspomnień, jak np. *Moje życie w Polsce Ludowej*²³, *Takie były początki*²⁴, *Młode pokolenie ziem zachodnich*²⁵. Ukazał się już nawet dziennik z lat 1945—1948 przynoszący ciekawy materiał do najnowszej historii Polski²⁶. Ta duża ilość wspomnień poświęconych Polsce Ludowej także przemawia za tym, że nie tylko można, ale trzeba podejmować i prowadzić pełnowartościowe naukowo badania nad historią prasy Polski Ludowej.

Czy w kontekście tych refleksji można uznać książkę J. Załubskiego za monografię naukową z dziedziny historii dziennikarstwa Polski Ludowej? Moim zdaniem należy odpowiedzieć twierdząco. Aczkolwiek książka nie zawiera wykazu źródeł i wykorzystanej literatury, posiada przypisy,

¹⁵ J. Chałasiński, *Początki uniwersytetu robotniczej Łodzi*, [w:] *Tranzytem przez Łódź*, Łódź 1964, s. 43—90; W. J a ń d ą y ń s k i, *Kartka z dziejów „Wsi”*, [w:] *Tranzytem przez Łódź*, s. 192—237.

¹⁶ Por. *Narodziny prasy Polski Ludowej*. Wybór wspomnień następujących autorów: J. Putramenta, J. Minkiewicza, S. Ziemaka, Z. Wójtowicza, D. J. Płońskiego, E. Kroniewicza, J. Broniewskiej, J. Huszczy, T. Tułasiewicza, B. Winnickiego, W. Szewczyka, M. Halskiego, J. Iżyckiego, oprac. J. K a l k o w s k i, „Zeszyty Prasoznawcze”, nr 3/21 z 1964, s. 206—241.

¹⁷ P. Z a r e m b a, *Pierwszy szczeciński rok 1945*, Poznań 1966; P. Z a r e m b a, *Szczecińskie lata 1946—1948*, Poznań 1970.

¹⁸ L. C h a j ń, *Kiedy Lublin był Warszawą*, Warszawa 1964.

¹⁹ J. K a c z o r, *Wspomnienia ludowego starosty*, Warszawa 1961.

²⁰ L. K o r g a, *Ziemia tarnobrzeska w walce o władzę robotniczo-chłopską. Wspomnienia z lat 1934—1939—1945*, Rzeszów 1961.

²¹ J. W i l c z u r, *Po kapitulacji*, Warszawa 1966.

²² *Młode pokolenie wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i studia* — t. 1: *Awans pokolenia*, Warszawa 1964; t. 2: *Tu jest mój dom. Pamiętniki z ziem zachodnich i północnych*, Warszawa 1965; t. 3: *W poszukiwaniu drogi. Pamiętniki działaczy*, Warszawa 1966; t. 4: *Od chłopca do rolnika. Pamiętniki*, Warszawa 1967; t. 5: *Gospodarstwo i rodzina. Pamiętniki*, Warszawa 1968; t. 6: *Nauczyciele i uczniowie. Pamiętniki*, Warszawa 1969; t. 7: *Nowe zawody, Pamiętniki*, Warszawa 1969.

²³ *Moje życie w Polsce Ludowej. Wspomnienia*, Warszawa 1969.

²⁴ *Takie były początki*, Warszawa 1965.

²⁵ *Młode pokolenie ziem zachodnich. Pamiętniki*, Poznań 1968.

²⁶ P. Z a r e m b a, *Dziennik pierwszego polskiego prezydenta miasta Szczecińska (1945—1948)*, „Dzieje Najnowsze”, nr 3 z 1969, s. 207—234.

których część odnosi się do dokumentów archiwalnych, przeważnie ze zbiorów znajdujących się na terenie Poznania.

Wykorzystano przechowywane w Archiwum Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego akta Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy, akta Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, akta Poznańskiego Wydawnictwa Prasowego RSW „Prasa” dotyczące delegatur „Czytelnika” i „Wiedzy”, akta Wydziału Propagandy KW PPR i Wydziału Polityczno-Propagandowego WK PPS znajdujące się w Archiwum KW PZPR, dokumentację archiwalną zgromadzoną w poznańskim oddziale Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, akta poznańskiego oddziału Literatów Polskich. Autor nie przeprowadził kwerendy w centralnych archiwach, gdzie znalazłby cenne uzupełnienia do opisu prasy wielkopolskiej, a zwłaszcza w Archiwum Akt Nowych w dokumentach po b. Ministerstwie Informacji i Propagandy, nie szukał także materiałów na terenie innych województw, gdyż zapewne od początku nie zakładał bardziej wnikliwej analizy porównawczej.

Część przypisów odnosi się do relacji i wywiadów zebranych w toku pracowywania tematu, znajdujących się aktualnie w zbiorach autora. Autor nadmienia we wstępie, że analizę zawartości przeprowadził metodą I. Tetelowskiej, ale nie umieścił w książce wszystkich wyników tych badań, gdyż zajęłoby to zbyt dużo miejsca. Nadmienia również, że książka powstała w oparciu o znacznie obszerniejszą rozprawę. Nie rozumiem, dlaczego autor nie informuje, że ta większa „rozprawa” jest dysertacją doktorską, z którą miałam okazję zapoznać się w maszynopisie. W stosunku do dysertacji doktorskiej publikacja książkowa nie tylko stanowi tekst skrócony, ale także niejako przestylizowany na ujęcie bardziej popularne. Zyskała tym samym znacznie na komunikatywności, choć straciła bogate zaplecze wynikające z solidnego warsztatu naukowego.

Książka zawiera sześć rozdziałów. Pierwszy poświęcony jest opisowi wydawnictw działających w pierwszym dziesięcioleciu na terenie Wielkopolski. Drugi omawia nakłady, kolportaż i czytelnictwo prasy. Trzeci rozdział poświęcony jest prasie informacyjnej. W tym rozdziale na szczególne podkreślenie zasługuje podrozdział dotyczący korespondentów robotniczo-chłopskich. Jest to bowiem pierwsza próba zebrania materiału do tematyki związanej z działalnością korespondentów oraz pionierska próba periodyzacji i ocen tego zjawiska o doniosłym wpływie na dziennikarstwo Polski Ludowej. Czwarty rozdział poświęcony jest prasie kulturalnej, piąty prasie lokalnej i zakładowej. Szósty i ostatni omawia wielkopolskie środowisko dziennikarskie i zajmuje się m. in. organizacjami i kształceniem dziennikarzy poznańskich.

W sumie otrzymaliśmy solidny opis całokształtu spraw związanych z prasą pierwszego dziesięciolecia Wielkopolski. Argumentacja dotycząca

przyjętych cezur, zasięgu terytorialnego, jak i zastosowana do analiz metoda nie budzi zastrzeżeń. Kielkuje jednak po przeczytaniu książki pewne uczucie niedosytu. Wynika ono z wrażenia wyniesionego z lektury książki, dającej dość statyczny obraz prasy. Nie ma tu wyrazistego zróżnicowania poszczególnych podokresów pierwszego dziesięciolecia prasy. Autor nie postawił sobie zadania omówienia udziału prasy wielkopolskiej w reformie rolnej, nacjonalizacji i reformie szkolnictwa, referendum, wyborach itp. Brak więc opisu roli, funkcji i udziału prasy w historii Wielkopolski pierwszego dziesięciolecia. Nie czuje się, aby ta prasa uczestniczyła w jakiejś walce. Trudno pogodzić się z tym, że omówienie dzienników informacyjnych i pism partyjnych zajmuje mniej miejsca niż prasa kulturalna. Przecież z punktu widzenia podstawowych, a więc informacyjnych funkcji prasy i jej znaczenia politycznego, czasopiśmiennictwo kulturalne pełni skromniejszą rolę oraz w mniejszym zakresie oddziałuje na społeczeństwo. Jednak wrażenie niedosytu nie jest dominującym uczuciem po przeczytaniu książki. W sumie otrzymaliśmy publikację dającą bogatą panoramę prasy wielkopolskiej, opartą na solidnych badaniach.

Witając książkę J. Załubskiego można pogratulować autorowi ambitnego podjęcia i rzetelnego opracowania obszernego tematu z dziedziny historii dziennikarstwa Polski Ludowej w ujęciu bardziej kompleksowym — pierwszej w zasadzie tego typu pracy dotyczącej najnowszych powojennych dziejów prasy²⁷. Nie mogę się jednak powstrzymać od słów nagany pod adresem wydawnictwa, które zdecydowało o niskim nakładzie książki (780 egz.), tak potrzebnej dla środowiska naukowego, pożytecznej dla studentów i interesującej dla dziennikarzy.

Alina Słomkowska

KOLOKWIUM „PRASA I POLITYKA” W NANTERRE

W dniach 30 i 31 marca 1973 r. na terenie uniwersytetu Paris X w Nanterre odbyło się kolokwium pod hasłem „Prasa i polityka”. Imprezę, w której uczestniczyło około 120 osób, zorganizowały wspólnie: Unité d'Enseignement et Recherche de l'Histoire wspomnianego uniwersytetu, Institut Français de Presse et des Sciences de l'Information, stanowiący część uniwersytetu Paris II, oraz Groupe de Recherche et d'Études de Presse et du Personnel Politique przy Fondation Nationale des Sciences Politiques. Czterem seansom, na które podzielono kolokwium, przewod-

---

²⁷ Książka poświęcona „Kuźnicy” stanowi tylko omówienie wybranych problemów dotyczących tego pisma (por. Z. Zabicki, „Kuźnica” i jej program literacki, Kraków 1986).